

Honor, Wealth and Power: Folklore and Identity of the People and Communities in the “Buffalo Racing Tradition” in Chonburi Province

Submitted date:
3 April 2024

Revised date:
8 May 2024

Accepted date:
7 June 2024

◆ Chutinan Malatham^{1,2*}
Poramin Jaruworn¹

Abstract

Background and objective (s): The research for this article aimed to study the value and significance of the “buffalo racing tradition” that impacts the people and communities of Chonburi province from a folklore perspective.

Methodology: For this research, two groups of data were collected: 1) data from documents on beliefs, narratives, buffalo rituals and the historical background of the “buffalo racing tradition” and 2) data from fieldwork conducted between 2022 and 2023 in 32 communities where the “buffalo racing tradition” is practiced, as well as from interviews with people knowledgeable about buffaloes in Chonburi, buffalo keepers in Chonburi, folk of communities where the “buffalo racing tradition” is practiced, and

¹ Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand

² Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

*Corresponding author cmalatham@gmail.com

I gratefully acknowledge the research funding from the Project Grant for Excellence in Thai Language and Literature, academic year 2018 – 2020; the Wiboonsawat Anderson Scholarship for Folklore Research, academic year 2020; and the Scholarship for Doctoral and Master's Degree Students in Fields Related to Thai Identity, Graduate School, Chulalongkorn University, academic year 2022–2023. This article was completed through the kindness of Associate Professor Dr. Poramin Jaruworn and Assistant Professor Dr. Kanya Wattanakun, who have generously provided advice and guidance. I would like to humbly express my sincere gratitude to both teachers at this moment. I would also like to thank all the keepers of buffaloes in Chonburi, whether mentioned by name or not in this article, who generously provided sustenance with heartfelt kindness. In addition, the smiles and friendship shared among us, the knowledge and skills of everyone have been invaluable to me, participants in the tradition, hopefully, will also be shown to the reader of this article.

officials from government agencies responsible for organizing the “buffalo racing tradition.” Then, the data were analyzed based on the concept of identity.

Main result: The study found that buffalo keepers in Chonburi province have been using various folklore traditions to select buffaloes for races. For example, beliefs regarding auspicious days for bringing buffaloes into the pen, ritual days for threading the rope through a buffalo’s nose, the use of positive words to name buffaloes, and other rituals such as buffalo sterilization and blessing ceremonies. Additionally, material folklore tradition includes methods for caring for and controlling buffaloes. Such traditions are part of the folklife of buffalo keepers, who have the knowledge and experience to apply such folklore traditions to ensure “good buffaloes” to participate in the “buffalo racing tradition”. Nowadays, such races are organized throughout the year in villages, subdistricts, districts and the province. The “buffalo racing tradition” is an area that shows the identities of buffalo keepers, who are knowledgeable and skilled in raising and training buffaloes, as well as those who preserve traditions. This includes the honor and wealth associated with the creation of power networks within the community of buffalo keepers and people who play roles in organizing the traditions.

Relevance to Thai Studies: This study sheds light on the role of folklore among buffalo keepers in Chonburi province, which is used as a part of their way of life and adapted to their group's recreational contexts to promote tourism. Therefore, such activity has become their own identity for the community and province, which contributes to the cultural heritage of Thailand. Furthermore, this serves as the way to study folklore and folklife in contemporary Thai society in various contexts moving forward.

Conclusion: In Chonburi province, the “buffalo racing tradition” rotates through many communities throughout the year. This leads buffalo keepers to adapt folklore, beliefs, rituals, tales and material folklore to care for and train the buffaloes, while also gathering people to participate in the tradition. Consequently, buffalo keepers have identities as honored and wealthy people who possess both property and followers, as well as being powerful figures in their community.

Keywords: Honor; Folklore; Identity; Buffalo racing tradition; Chonburi

ศักดิ์ศรี ความมั่งมี และอำนาจ: คติชนกับอัตลักษณ์ของผู้คนและชุมชนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี

Submitted date:
3 April 2024

Revised date:
8 May 2024

Accepted date:
7 June 2024

ชุตินันท์ มาลาธรรม^{1,2*}
ปรมินท์ จารูร¹

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: บทความนี้มุ่งศึกษาคุณค่าและความหมายของ “ประเพณีวิ่งควาย” ที่มีต่อผู้คนและชุมชนในจังหวัดชลบุรีในมุมมองเชิงคติชนวิทยา

ระเบียบวิธีวิจัย: ในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลวิจัย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเล่า พิธีกรรมเกี่ยวกับควาย ประวัติของ “ประเพณีวิ่งควาย” 2) ข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลในชุมชนที่มีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในจังหวัดชลบุรี จากชุมชน 32 แห่ง ระหว่างปี พ.ศ.2565 - 2566³ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับควายในชลบุรี ผู้เลี้ยงควายในชลบุรี ผู้คนในชุมชนที่มี “ประเพณีวิ่งควาย” และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิด

1 ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประเทศไทย

2 ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

3 ดูรายชื่อในภาคผนวก การเก็บข้อมูลภาคสนาม “ประเพณีวิ่งควาย” ในวันที่จัดประเพณีตรงกันหลายชุมชน ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนที่ผู้เลี้ยงควายส่วนใหญ่เลือกไปร่วมงาน โดยจะปรากฏเป็นชื่อรายการแรกของตารางในวันนั้น ส่วนงานในชุมชนอื่น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ย้อนหลังจากผู้คนในชุมชนที่จัดงานและผู้เลี้ยงควายที่ไปร่วมงาน

*Corresponding author cmalatham@gmail.com

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนอุดหนุนการวิจัยจากทุนโครงการสู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย ปีการศึกษา 2561-2563 ทุนวิบูลย์สวัสดิ์-แอนเดอร์สันเพื่อการศึกษาวิจัยทางคติชนวิทยา ประจำปี 2563 และทุนอุดหนุนการศึกษาสำหรับนิสิตระดับปริญญาเอกและโทที่เข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2565-2566 ทั้งนี้ บทความนี้สำเร็จลงด้วยความเมตตาของรองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินท์ จารูร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล ครูผู้ให้คำแนะนำและส่งเสริมศิษย์เสมอมา ขอกราบขอบพระคุณครูทั้งสองท่านไว้ ณ ที่นี้ และผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้เลี้ยงควายในจังหวัดชลบุรีทุกคนที่ได้เอื้อนามและไม่ได้เอื้อนามในบทความนี้ที่เอื้อเฟื้อร่วมเงาและข้าวน้ำด้วยน้ำใจนอกจากรอยยิ้มและมิตรภาพที่มอบแก่กันแล้ว ความรู้ความสามารถของทุกท่านจะประจักษ์แก่ผู้วิจัย ผู้ร่วมงานประเพณี และหวังว่าจะประจักษ์แก่ผู้อ่านบทความนี้เช่นกัน

เรื่องอัตลักษณ์ (identity) แนวทางการศึกษาแบบเพียบละคร (dramaturgical approach) ของเออร์วิง ก็อฟแมน (Erving Goffman) และการศึกษาเรื่องศักดิ์ศรีในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ

ผลการวิจัย: ผลการศึกษาพบว่า ผู้เลี้ยงควายในชลบุรีใช้คติชนหลากหลายประเภทเพื่อคัดเลือกควาย มาเลี้ยงและดูแลฝึกฝนให้เป็น “ควายดี” เช่น ความเชื่อเรื่องวันในการนำควายเข้าคอก วันเจาะตะพายควาย ความเชื่อเรื่องการใช้คำที่มีความหมายดีตั้งชื่อควาย พิธีตอนควาย พิธีทำขวัญควาย ทั้งยังใช้คติชนวัตถุเพื่อ ดูแลควบคุมควาย ได้แก่ เชือกตะพาย หวาย แอก คราด เกวียน ยาบารุงและยารักษาโรค คติชนเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีของผู้เลี้ยงควายที่จะต้องมีความรู้และประสบการณ์ที่จะนำคติชนดังกล่าวมาปรับใช้เพื่อให้ มีควายดีสำหรับร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” ปัจจุบันมีการจัดขึ้นตลอดทั้งปี ทั้งในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และ จังหวัด “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ของผู้เลี้ยงควายในฐานะผู้มีความรู้ความสามารถ เลี้ยงดูฝึกฝนควาย ผู้อนุรักษ์ประเพณี ทั้งยังเป็นศักดิ์ศรี ความมั่งมีที่สัมพันธ์กับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ เชิงอำนาจในกลุ่มผู้เลี้ยงควายและผู้ที่มีบทบาทในการจัดประเพณี

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความนี้ทำให้เข้าใจบทบาทของคติชนที่ผู้เลี้ยงควายในจังหวัดชลบุรี ใช้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต และปรับใช้ในบริบทการละเล่นในกลุ่มตน ตลอดจนปรับใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จนเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ชุมชน จังหวัด รวมถึงมรดกวัฒนธรรมของไทย อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการศึกษา คติชนที่สัมพันธ์กับวิถีของคนในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยในประเด็นอื่นต่อไป

บทสรุป: ในจังหวัดชลบุรีมีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” หมุนเวียนกันไปในพื้นที่ต่าง ๆ ตลอดปี ทำให้ ผู้เลี้ยงควายปรับใช้คติชนทั้งความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า คติชนประเภทวัตถุ เพื่อดูแลฝึกฝนควายและ รวบรวมผู้คนมาร่วมกันประเพณี ผู้เลี้ยงควายจึงมีอัตลักษณ์ทั้งในฐานะของผู้มีศักดิ์ศรี เป็นผู้มีความมั่งมี ทั้งทรัพย์สินและบริวาร เป็นผู้มีอำนาจในชุมชน สามารถบริหารจัดการอำนาจและความสัมพันธ์กับคนใน ชุมชนได้

คำสำคัญ: ศักดิ์ศรี; คติชน; อัตลักษณ์; ประเพณีวิ่งควาย; ชลบุรี

♦ บทนำ (Introduction) ♦

ก่อนวันออกพรรษา (วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11) บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอเมืองชลบุรีจะคลาคล่ำไปด้วยควายนับร้อยตัว มีผู้คนทั้งชาวไทยชาวต่างชาติมาเที่ยวชมงาน “ประเพณีวิ่งควาย” ซึ่งเป็นประเพณีประจำจังหวัดชลบุรีที่ได้รับการส่งเสริมเพื่อการท่องเที่ยวจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และในปี พ.ศ.2555 กระทรวงวัฒนธรรมก็ได้ประกาศขึ้นทะเบียน “วิ่งควาย” เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประจำปี พ.ศ.2555 สาขากีฬามรดกภูมิปัญญาไทย ประเภทกีฬาพื้นบ้าน

“ประเพณีวิ่งควาย” เป็นประเพณีที่ชาวชลบุรีจัดสืบเนื่องกันมานับร้อยปี เล่ากันว่าในอดีตผู้คนต่างก็นำควายเทียมเกวียนบรรทุกเครื่องกัณฑ์เทศน์มาร่วมกันทำบุญในวันออกพรรษาที่วัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) ซึ่งเป็นวัดสำคัญประจำเมือง เล่ากันว่ามีการจูงควายมาเที่ยวตลาดและเกิดการขี่ควายแข่งขันกันต่อเนื่องกันมาหลายปี เชื่อว่าหากปีใดไม่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” อาจมีไฟไหม้ตลาด วัวควายอาจจะล้มตาย อาจเกิดโรคระบาด หรืออาจถูกเปรตเจ้าใหญ่ที่ชอบดูแข่งควายมารบกวน (*Prapheni wing khwai khong changwat Chonburi*, 2020, p. 6-7; Suepsa-nguan, 1989, p. 13-14; Research committee Chonburi Provincial Cultural Center Chonkanyanukoon School, n.d., p. 12-19)

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับ “ประเพณีวิ่งควาย” แล้ว ยังมีเรื่องเล่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เรื่องการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันเสาร์ที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2455 ในครั้งนั้นมีการจัดวิ่งควายและแห่ผ้าป่าแสดงหน้าพระที่นั่งด้วย (Khao nai phra rat sam nak, 1912, p. 2101-2102) นับเป็นความภาคภูมิใจหนึ่งของชาวจังหวัดชลบุรีที่ครั้งหนึ่ง “ประเพณีวิ่งควาย” เป็นประเพณีท้องถิ่นที่ได้เล่นถวายเฉพาพระพักตร์พระมหากษัตริย์ หลังจากนั้นก็นับจำนวนครั้งที่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” ปีละครั้งสืบเนื่องกันมาทุกปีจนปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดชลบุรี ในปี พ.ศ.2565-2566 ผู้วิจัยพบว่าหลังจากงาน “ประเพณีวิ่งควาย” ที่ตลาดเมืองชลบุรีซึ่งถือเป็นงานประจำจังหวัดแล้ว ในชุมชน⁴ อีกนับสิบแห่งในชลบุรีก็จัด

⁴ในบทความนี้จะใช้คำว่า ชุมชน เพื่อเรียกการรวมกันของคนหลายกลุ่มทั้งกลุ่มผู้เลี้ยงควาย ผู้จัดงาน “ประเพณีวิ่งควาย” และผู้ร่วมงาน “ประเพณีวิ่งควาย” ในพื้นที่ต่าง ๆ ในหลายระดับทั้งในชุมชนตลาดขนาดเล็ก หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ รวมถึงระดับจังหวัด

“ประเพณีวิ่งควาย” ด้วยเช่นกัน มีทั้งงานระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ⁵ โดยจัดเรียงกันไปแทบทุกวัน จนถึงวันลอยกระทง (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12) ผู้คนในชุมชนตลาดหลายแห่งมีความเชื่อคล้ายกับผู้คนในตลาดเมืองชลบุรีว่า หากไม่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” อาจทำให้ไฟไหม้ตลาด หรืออาจมีเปรตมารบกวน บ้างก็เคยฟังพ่อแม่ตนเล่าเรื่องไฟไหม้ตลาด จึงยังร่วมกันจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในชุมชนตลาดที่ตนอยู่อาศัยทุกปี

“ประเพณีวิ่งควาย” ที่จัดในชุมชนตลาดในช่วงหลังออกพรรษานี้สัมพันธ์กับความเชื่อ มีพิธีกรรมทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีทำขวัญควาย และจุญควายเดินแห่ในตลาด บางชุมชนก็จัดประกวดควาย แข่งขันวิ่งควาย บางตลาดยังมีการละเล่น เช่น ปีนเสาน้ำมัน ฆะหมี่ หมากรุกไทย ตะกร้อลอดหวง การแข่งขันชกมวย การแข่งรถมอเตอร์ครอส มีการประกวดพืชผลต่าง ๆ ที่ปลูกในละแวกนั้น เช่น อ้อย กล้วย สับปะรด มันสำปะหลัง พักแพง พักทอง ในช่วงกลางคืนบางชุมชนจะมีการประกวดร้องเพลง ประกวดสาวงาม การแสดงดนตรี คอนเสิร์ต หลายชุมชนจัดงานต่อเนื่องหลายวันหลายคืน มีการออกร้านขายสินค้าต่าง ๆ ก่อนหน้าวันแข่งวิ่งควาย โดยมีวันแข่งวิ่งควายเป็นวันสุดท้ายของการจัดงาน

การแข่งขันวิ่งควายใน “ประเพณีวิ่งควาย” ในช่วงออกพรรษานี้จะจัดแข่งขันวิ่งควายบก (วิ่งควายเร็ว) ซึ่งมี “จ็อกกี้” (jockey) นั่งขี่ควายใช้หว่ายสั้นตีเพื่อให้ควายออกวิ่ง นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีการจัดแข่งขันวิ่งควายบกในสนามแข่งที่จัดในพื้นที่ต่าง ๆ หมุนเวียนกันประมาณเดือนละครั้งตลอดทั้งปีด้วย ส่วนใหญ่จะจัดงานสนามละครั้งต่อปีเรียกว่า “ประเพณีวิ่งควาย” เช่นกัน

อีกทั้งในช่วงฤดูทํานายยังมีการแข่งวิ่งควายคราดนา ซึ่งมี “คนใช้” เป็นคนวิ่งถือคราดเทียมควายคู่ ใช้หว่ายยาวตีกระตุ้นให้ควายออกวิ่ง เรียกว่า “ประเพณีวิ่งควาย” เช่นกัน บางแห่งเรียกว่า “ประเพณีวิ่งควายคราดนา” ด้วย

ดังนั้น ในบทความนี้ คำว่า “ประเพณีวิ่งควาย” จึงมิได้ใช้เพียงหมายถึงประเพณีวิ่งควายประจำจังหวัดชลบุรีเท่านั้น แต่หมายถึง “ประเพณีวิ่งควาย” ทั้งที่มีการจัดในช่วงออกพรรษาในชุมชนตลาดต่าง ๆ และที่มีการจัดแข่งขันวิ่งควายในสนามต่าง ๆ ในชลบุรีตลอดทั้งปี

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีวิ่งควาย พบว่า บทความของปวีณา มีประดิษฐ์, ศักดิ์สิทธิ์ กุลวงษ์ และธีรยุทธ เสงี่ยมศักดิ์ (Mipradit, Kunwong, and Sa-ngiamsak, 2008) แสดงให้เห็นว่าการแข่งขันวิ่งควายจังหวัดชลบุรีอาจเกิดความไม่ปลอดภัยต่อคนและควายที่มาร่วมงาน เนื่องจากความร้อนและ

⁵ พ.ศ.2565 จัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในช่วงหลังออกพรรษาในชุมชนตลาดต่าง ๆ จำนวน 16 งาน ส่วนพ.ศ.2566 จัด “ประเพณีวิ่งควาย” จำนวน 25 งาน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก)

การประกวดที่ใช้เวลานาน บทความนี้เสนอให้จัดระเบียบ จัดการความสะอาด และกำหนดเขตชมการแข่งขันเพื่อให้ประชาชนปลอดภัยมากขึ้น ส่วนบทความของสุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (Phongkittiwibun, 2018) พบว่าการวิ่งควายที่สืบเนื่องกับงานออกพรรษากับการจัดแข่งขันช่วยสนับสนุนกันและส่งผลกระทบต่อการเล่นวิ่งควาย การผลิตซ้ำประเพณีวิ่งควายในรูปแบบประเพณีประดิษฐ์ทำให้การวิ่งควายที่เคยเป็นประเพณีที่เน้นโลกจิตวิญญาณกลายเป็นเทศกาลที่เน้นเรื่องทางโลก โลกาวัดนั้นปะทะท้องถิ่นนิยมทำให้เกิดการผลิตซ้ำประเพณีวิ่งควายเพื่อการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่หลักของประเพณีวิ่งควายในยุคโลกาภิวัตน์คือเป็นที่พึ่งทางใจ นอกจากนี้ยังมีบทความของ ปรียาภา ผันทางาม (Phantha-ngam, 2009) เก็บข้อมูลเชิงสถิติในงานประเพณีวิ่งควายหนองไผ่แก้ว พบว่าผู้ร่วมงานส่วนใหญ่ต้องการให้สืบสานประเพณีต่อไป โดยปรียาภาเสนอว่าควรสืบสานประเพณีควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกสืบสานประเพณี

จะเห็นได้ว่า ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษา “ประเพณีวิ่งควาย” ที่จัดในหลายชุมชนในชลบุรีตลอดทั้งปี รวมถึงยังไม่มีการศึกษาคติชนและวิถีของผู้เลี้ยงควายซึ่งเป็นกลุ่มชนหลักที่มีส่วนร่วมใน “ประเพณีวิ่งควาย” ในบทความนี้จึงจะศึกษา “ประเพณีวิ่งควาย” ในมุมมองเชิงคติชนวิทยา เพื่อให้เข้าใจว่า เหตุใดจึงมีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” อยู่ในหลายชุมชน “ประเพณีวิ่งควาย” มีความหมายต่อผู้คนและชุมชนในจังหวัดชลบุรีอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objective)

เพื่อศึกษาคุณค่าและความหมายของ “ประเพณีวิ่งควาย” ที่มีต่อผู้คนและชุมชนในจังหวัดชลบุรีในมุมมองเชิงคติชนวิทยา

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

ในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลวิจัย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องเล่า พิธีกรรมเกี่ยวกับควาย ประวัติของ “ประเพณีวิ่งควาย” 2) ข้อมูลภาคสนาม ในชุมชนที่มีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในจังหวัดชลบุรี ระหว่างปี พ.ศ.2565 - 2566⁶ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับควายในชลบุรี ผู้เลี้ยงควายในชลบุรี ผู้คนในชุมชนที่มี “ประเพณีวิ่งควาย” และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่จัด “ประเพณีวิ่งควาย”

⁶ ดูรายชื่อประเพณีวิ่งควายในภาคผนวก การเก็บข้อมูลภาคสนาม “ประเพณีวิ่งควาย” วันที่จัดประเพณีตรงกับหลายชุมชน ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลโดยสังเกตและมีส่วนร่วมในชุมชนที่ผู้เลี้ยงควายส่วนใหญ่เลือกไปร่วมงาน โดยจะปรากฏเป็นชื่อรายการแรกของตารางในวันนั้น ส่วนงานในชุมชนอื่น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ย้อนหลังจากผู้คนในชุมชนที่จัดงานและผู้เลี้ยงควายที่ไปร่วมงาน

ผลการศึกษา (Result)

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการเลี้ยงควายและประเพณีวิ่งควายในจังหวัดชลบุรี พบว่า ผู้คนในจังหวัดชลบุรีมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับการเลี้ยงควายจนทำให้เกิดการจัดประเพณีวิ่งควายสืบเนื่องกันมาทุกปี ในหลายชุมชนทั่วชลบุรี เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนและชุมชน โดยนำเสนอเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) “จะมีควายดีสักตัว มันไม่ง่าย”: วิถีของคนกับควายในชลบุรี 2) “ศักดิ์ศรีและความมั่งมีของนักเลงควายดี”: อัตลักษณ์ของผู้คนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี และ 3) “นี่ก็พวกกันทั้งนั้น”: อัตลักษณ์ของชุมชนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. “จะมีควายดีสักตัว มันไม่ง่าย”: วิถีของคนกับควายในชลบุรี

ควายเป็นสัตว์ที่อยู่คู่สังคมเกษตรกรรมไทยมานาน ในอดีตคนส่วนใหญ่เลี้ยงควายไว้เพื่อใช้งานและเป็นพาหนะในการเดินทาง ผู้คนจึงมักจะหา “ควายดี” ซึ่งเป็นควายที่มีลักษณะเหมาะกับการใช้งาน เชื่อฟังคำสั่ง และมักมีรูปร่างไม่ใหญ่มากนักเพื่อให้คนสามารถควบคุมดูแลได้ (Amphilaphithakkhet, 1927, p. 81-83; Buranamanat, 1984, p. 1) แม้ปัจจุบันจะไม่ได้เลี้ยงควายเพื่อเป็น “สัตว์สำหรับใช้งาน” หรือ “สัตว์พาหนะ” แล้ว แต่ก็ยังเลี้ยงควายเพื่อวัตถุประสงค์หลากหลายและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น มีการพัฒนาควายให้มีสายพันธุ์เหมาะกับวัตถุประสงค์ของผู้เลี้ยงควาย ในปัจจุบัน “ควายดี” จึงมีหลายลักษณะสัมพันธ์กับวิถีเลี้ยงดูและฝึกฝนแตกต่างกันเพื่อตอบสนองความต้องการ “ควายดี” ของผู้เลี้ยงควาย

ผู้เลี้ยงควายจะคัดเลือก “ควายดี” ทั้งจากรูปร่างลักษณะ พฤติกรรม บางคนพิจารณาตำแหน่งขวัญ (เส้นขนที่เวียนเป็นรูปก้นหอยบนตัวควาย) ตามความเชื่อเดิมด้วย ซึ่งแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อเรื่องลักษณะควายที่ดีไม่ตรง ขวัญที่ดีไม่ตรงแตกต่างกัน ปัจจุบันมักเลือกควายจากสายพันธุ์ โดยเฉพาะสายพันธุ์ที่มีชื่อเสียง ได้รับรางวัลการประกวด การแข่งขัน นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยคัดเลือกควาย นอกจากนี้ยังต้องเลี้ยงให้ดีสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเลี้ยงควาย เพื่อให้ได้ “ควายดี” ด้วย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดชลบุรี ผู้เลี้ยงควายในชลบุรีมักบอกผู้วิจัยว่า “กว่าจะมีควายดีสักตัว ไม่ใช่เรื่องง่าย” ผู้วิจัยพบว่าผู้เลี้ยงควายเลี้ยงควายด้วยจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย โดยมีวิธีคัดเลือกเลี้ยงดู และฝึกฝนควายต่างกัน ทำให้ควายแต่ละประเภทมีรูปร่างลักษณะ พฤติกรรม ตลอดจนสายพันธุ์ต่างกันด้วย แบ่งตามการใช้งานได้ 4 ประเภท ได้แก่ ควายวิ่ง ควายงาม ควายงาน และควายเนื้อ

Figure 1: Racing buffalo

Figure 2: Show buffalo

Source: Courtesy of Facebook
of T. Homchuen Thai buffalo farm.
(2023, 6 October).

Figure 3: Draft buffalo

Figure 4: Meat buffalo

1) **ควายวิ่ง** เป็นควายที่พบเฉพาะในกลุ่มผู้เลี้ยงควายวิ่งในจังหวัดชลบุรี มีรูปร่างลักษณะปราดเปรียวเหมาะสำหรับวิ่งแข่งขัน และต้องดูแลให้ควายมีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ ฝึกฝนให้คุ้นเคยกับการวิ่ง เชื่อกันว่าควายวิ่ง “เหล่าดี” คือมีสายพันธุ์พ่อแม่ที่วิ่งเก่ง ลูกมักจะวิ่งเก่งด้วย เรียกว่าเป็น “เหล่าควายดี” ควายวิ่งจึงเป็นควายที่ได้รับการคัดเลือกปรับปรุงสายพันธุ์ส่งต่อกันรุ่นสู่รุ่นในหมู่นักเลงควายเมืองชลมานานนับสิบปี แม้จะซื้อหาควายวิ่งจากเหล่าควายดีมาเลี้ยง เจ้าของควายก็อาจจะไม่ขายให้ ส่วนใหญ่รู้จักชอบพอกันจึงจะ “แบ่งให้เอาไปเล่น” อีกทั้งยังต้องดูแลให้ควายวิ่งมีร่างกายแข็งแรง ต้องเลี้ยงด้วยหญ้าที่มีสารอาหารมากให้อาหารบำรุงซึ่งผู้เลี้ยงแต่ละคนมีเคล็ดลับต่างกัน เพื่อให้ควายวิ่งมีกำลังมากขึ้น รวมทั้งต้องฝึกควายให้คุ้นเคยกับการวิ่งแข่งขัน ฝึกซ้อมอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง ผ่านการแข่งขันและชนะในสนามแข่งนับสิบสนาม

ในรอบปี จนมั่นใจว่าควายตัวนั้นจะเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ควายวิ่งที่ดีต่อไป (W. Witchachan, personal interview, August 20, 2021; S. Damchap, personal interview, January 3, 2022; A. Chaengcharoen, personal interview, July 14, 2020; B. Yindisuk, personal interview, January 15, 2022; W. Saetiao, personal interview, October 5, 2023)

2) **ควายงาม** เป็นควายที่ผู้เลี้ยงคัดเลือกควายที่มีรูปลักษณะดีมาเลี้ยงดูให้อ้วนท้วนสมบูรณ์ เนื่องจากควายส่วนใหญ่ในชลบุรีมีรูปร่างสูง ปราดเปรียว ต่างจากลักษณะควายงามที่ประกวดกันในระดับประเทศ ปัจจุบันผู้เลี้ยงควายในชลบุรีที่เลี้ยงควายงามส่วนใหญ่เป็นควายสายพันธุ์ประกวดที่นำมาจากจังหวัดอื่นแล้วนำมาพัฒนาต่อหรือผสมพันธุ์กับควายดีชลบุรี โดยนิยมซื้อและผสมเทียมด้วยน้ำเชื้อพ่อพันธุ์ควายงามที่ชนะการประกวด หรืออาจจะนำแม่ควายไปฝากเลี้ยงให้พ่อพันธุ์ที่ดีเจ้าของเปิดรับผสมพันธุ์แบบธรรมชาติ เมื่อได้ควายงามสายพันธุ์ดีแล้ว ผู้เลี้ยงยังจะต้องดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อให้คุ้นเคยกับคน ต้องฝึกเดินยืนให้สง่างาม ซึ่งนอกจากจะต้องหาหญ้าที่มีสารอาหารสูงมาให้กินแล้ว การเลี้ยงควายงามในปัจจุบันยังนิยมเลี้ยงอาหารสำเร็จ บำรุงตามสูตรต่าง ๆ ตามความรู้ของผู้เลี้ยงแต่ละคนเพื่อให้ควายอ้วนท้วน ในช่วงใกล้ประกวด ผู้เลี้ยงนิยมป้อนหญ้าเพิ่มเติมจากที่ควายกินอ้อมปกติ ซึ่งอาจใช้เวลาเกินครึ่งวันด้วย (A. Chaengcharoen, personal interview, July 14, 2020; W. Saetiao, personal interview, October 5, 2023; P. Thinthawi, personal interview, January 19, 2023; T. Chomphen, personal interview, July 20, 2022; W. Saetiao, personal interview, October 5, 2023)

การเลี้ยงควายงามจึงต้องมี “ความมั่งมี” ทั้งมีเงินทุนในการหาซื้อสายพันธุ์ “ควายงามที่ดี” ซื้ออาหารและยาบำรุงอย่างดี มีเวลาดูแลตลอดวัน มีเงินและเวลาพาควายไปประกวดในสนามทั่วประเทศ รวมทั้งต้องมีความรู้ติดตามข่าวสารการประกวดทั่วประเทศด้วย กว่าจะมี “ควายงามที่ดี” จึงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก

3) **ควายงาน** เป็นควายที่พบมากในอดีต มักใช้ควายตัวผู้ที่ตอน (ทำหมัน) แล้ว ปัจจุบันในชลบุรีพบน้อยมาก มีผู้เลี้ยงควายบางคนที่เลี้ยงและฝึกฝนไว้เพื่อเทียมเกวียนหรือแต่งตัวสวยงามร่วมเดินในขบวนแห่ในประเพณีวิ่งควาย มักคัดเลือกควายรุ่นใหญ่ที่มีลักษณะดี เชื่อง ฝึกให้คุ้นเคยกับผู้คน ความจอแจบนท้องถนน และหากใช้เทียมเกวียนจะต้องฝึกให้เข้าคูได้ดี จึงจะถือว่าเป็นควายที่ใช้งานดี (S. Suk-io-nang, personal interview, August 20, 2021; W. Witchachan, personal interview, August 20, 2021; N. Chucharoensap, personal interview, November 10, 2021)

4) **ควายเนื้อ** เป็นควายประเภทที่พบมากที่สุดสัมพันธ์กับความต้องการของตลาดที่มีผู้นิยมบริโภคเนื้อมากขึ้น ผู้เลี้ยงไม่ต้องคัดเลือกสายพันธุ์และดูแลมากเท่าควายประเภทอื่น อีกทั้งเมื่อฝึกฝนควายประเภทอื่น ๆ แล้วไม่ตรงตามจุดมุ่งหมาย เช่น วิ่งไม่ดี มีความงามไม่เหมาะกับการประกวด หรือทำงานไม่ดี ควายเหล่านี้จะถูกนำมาเลี้ยงเพื่อขายเนื้อต่อไป

ปัจจุบันผู้เลี้ยงควายในชลบุรีมักเลี้ยงควายหลายตัวด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย จึงมักจะมีควายหลายประเภท บ้างก็มีควายฝูงใหญ่สำหรับขายเนื้อ ซึ่งอาจมีสายพันธุ์ควายวิ่ง จึงอาจจะคัดเลือกตัวที่มีลักษณะเหมาะกับการวิ่งมาเลี้ยงดูและฝึกวิ่ง หากมีลักษณะสูงใหญ่เหมาะกับการประกวดก็อาจจะแยกออกมาเลี้ยงขุนเพื่อประกวด หรืออาจจะแยกมาเลี้ยงและฝึกใช้งาน บ้างก็เลี้ยงควายงามที่มีสายพันธุ์เหมาะกับการประกวดในสนามทั่วประเทศ แยกบริเวณและวิธีเลี้ยงจากควายที่เลี้ยงเพื่อจุดมุ่งหมายอื่น บ้างก็เลี้ยงควายวิ่งในคอก แยกจากควายเนื้อ นับเป็นกระบวนการที่ให้โอกาสในการพัฒนาฝีมือผู้เลี้ยงควายและการเติบโตของควายเมื่อ “ดี” ในลักษณะหนึ่งไม่ได้ อาจปรับเปลี่ยนไปหาทางที่ “ดี” ในแบบอื่น

จะเห็นว่ากรณี “ควายดี” ต้องอาศัยทั้งความรู้ความสามารถในการคัดเลือกควาย ความสัมพันธ์ของผู้เลี้ยงควาย ความเอาใจใส่ในการเลี้ยงและฝึกฝนควาย เป็นส่วนหนึ่งในวิถีของผู้เลี้ยงควายซึ่งต้องบริหารจัดการทั้งเรื่องพื้นที่เลี้ยง อาหาร สายพันธุ์ ตลอดจนเวลาในการดูแลควายทุกวันตลอดระยะเวลาหลายปี จึงจะสามารถมี “ควายดี” ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

2. “ศักดิ์ศรีและความมั่งมีของนักเลงควายดี”: อัตลักษณ์ของผู้คนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี

ในหมู่นักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ตั้งคำถามเกี่ยวกับความคิดเรื่องลักษณะเฉพาะอันเป็นแก่นแกนของบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ พัฒนาเป็นแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (identity) ปัจจุบันใช้ในฐานความหมายของตัวตนหรือความเป็นปัจเจกที่หลากหลายและเปลี่ยนไปตามบริบท (Phakdiphasuk, 2018, p. 3) เดิมในภาษาไทยแปลคำว่า identity ว่า เอกลักษณ์ ต่อมาอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (Fueangfusakun, 2003, p. 1) เสนอให้ใช้คำว่า อัตลักษณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับความหมายที่รับรู้กันในวงวิชาการปัจจุบัน ดังนั้น ในบทความนี้จึงจะใช้นิยามอัตลักษณ์ตามความหมายอย่างกว้าง คือ การบอกว่าเราเป็นใคร และผู้อื่นเป็นใคร ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ที่เรามีต่อคนอื่นและกลุ่มอื่นในสังคม อันจะทำให้เข้าใจมุมมองของผู้คนที่มีอัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่าง ๆ

ปัจจุบันผู้เลี้ยงควายในชลบุรีต่างก็มุ่งเลี้ยงควายให้ดีในบริเวณของตนเอง เมื่อถึงงาน “ประเพณีวิ่งควาย” จึงจะพาควายออกจากไร่นา ซึ่งเป็นพื้นที่ของตัวเองสู่พื้นที่ชุมชนทั้งในชุมชนตลาดและในสนามแข่งขัน เพื่อพบปะกันเองในกลุ่มผู้เลี้ยงควาย พบปะกับคนอื่นที่ไม่ได้เลี้ยงควายทั้งคนในชุมชน คนต่างถิ่น บางงานยังได้พบปะกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ใน “ประเพณีวิ่งควาย” ช่วงการแห่ขบวนควายไปรอบตลาดจะปิดถนนในตลาดชั่วคราว เปิดพื้นที่ให้ผู้เลี้ยงควายได้ใช้พื้นที่สาธารณะนี้แสดงตัวตนอย่างเต็มที่ ผู้ที่จูงควายรูปร่างลักษณะดี เชื่อง เดินได้อย่างสง่าผ่าเผย มีควายเทียมเกวียนที่ประดับอย่างสวยงาม มักได้รับการชื่นชมจากผู้คนที่ชมขบวน ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้เลี้ยงควายเป็นผู้แสดงความสามารถในการเลี้ยงควายและควบคุมดูแลควายบนท้องถนนในย่านบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี โดยผู้คนในตลาดมีบทบาทเป็นผู้ชม “การแสดง”

ในอีกแง่หนึ่ง ใน “เวทีการแสดง” นี้ ผู้คนอาจ “ชมการแสดง” ด้วยเห็นเป็นสิ่งที่แตกต่างจากปกติ ด้วยสภาพสังคมเศรษฐกิจในชลบุรีที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว พื้นที่เกษตรน้อยลง ปัจจุบันผู้เลี้ยงควายต้องกันขอบเขตพื้นที่เลี้ยงเป็นสัดส่วนชัดเจน ควายไม่ใช่สัตว์ที่ผู้คนเลี้ยงไว้ใช้งานทุกบ้านและปล่อยให้เดินกินหญ้าในทุ่งนาและพบเห็นได้ทั่วไปเหมือนในอดีต ควายจึงกลายเป็นสิ่งที่แปลกแยกจากผู้คนในย่านชุมชนเมือง เป็นสิ่งที่หาดูยาก ทั้งยังเป็นภาพแทนของวิถีชีวิตในอดีต ชีวิตเกษตรกรรมนอกเมืองอันเรียบง่ายสงบ “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นช่วงเวลาที่คุณรับรู้ร่วมกันว่าเป็น “วันของควาย” ผู้เลี้ยงควายจึงมักคัดเลือกควายดี แต่งตัวควายอย่างสะอาดสะอ้านสวยงามและพามาร่วมงาน หรืออาจจะตกแต่งตัวเองกับควายด้วยความคิดสร้างสรรค์ เช่น สวมเสื้อผ้าสีสันสดใส ทาสีหรือประดับเขาควายตัวควายด้วยผ้าและดอกไม้ต่าง ๆ เพื่อสร้างสีสันให้งาน สะท้อนให้เห็นว่าผู้เลี้ยงควายรับรู้ตัวตนและควายเป็นสิ่งที่ต่างจากความเป็นชุมชนตลาด และเลือกแสดงตัวตนด้วยความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนมีและเป็น ด้วยการพา “ควายดี” ของตนไปร่วมงาน การมี “ควายดี” จึงเป็นศักดิ์ศรีและหน้าตาของผู้เลี้ยงควายที่สามารถเลี้ยงดูควายให้งาม สมบูรณ์ดี ใช้งานได้ดี และเป็นส่วนหนึ่งใน “ผู้อนุรักษ์และสืบสานประเพณีวิ่งควาย” อันเป็นประเพณีประจำจังหวัดที่จัดขึ้นเพียงปีละครั้ง

ผู้เลี้ยงควายในจังหวัดชลบุรีจึงมิใช่แค่ผู้ร่วมประเพณีวิ่งควาย แต่มีบทบาทหน้าที่ “อนุรักษ์และสืบสาน” ประเพณีประจำจังหวัด การแสดงตนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นศักดิ์ศรีของตนที่ต้องธำรงรักษาไว้ สัมพันธ์กับการศึกษาของกุสุมา รักษมณี เสาวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิต (Raksamani, Chunlawong and Noinimit, 2007, p. 316) พบว่า คนไทยให้ความสำคัญกับตัวตนต้องธำรงรักษาไว้มิให้ตกต่ำ การถือบทบาทหน้าที่จะเป็นเครื่องกำหนดความมีศักดิ์ศรีของตน สัมพันธ์กับจอร์จ ซิมเมล George Simmel นักสังคมวิทยา

ชาวเยอรมันเสนอว่า คนมักสร้างความผูกพันเชิงสัญลักษณ์ระหว่างตนกับวัตถุ เป็น “อาณาเขตของศักดิ์ศรี” (honor sphere) หากใครละเมิดอาณาเขตนี้ ถือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีของผู้นั้น โดยธีรยุทธ บุญมี (Bunmi, 1999, p. 266-273) กล่าวว่า ศักดิ์ศรีมีหลาย 3 ประเภท ต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม ได้แก่ 1) ศักดิ์ศรีจากทรัพย์สินสมบัติหรือการครอบครอง “วัตถุมีค่า” 2) ศักดิ์ศรีจากชาติตระกูลกับการควบคุมผู้หญิง 3) ศักดิ์ศรีจากการแลกเปลี่ยนหรือควบคุม “บริการ” บางอย่างในสังคม ในวัฒนธรรมของผู้เลี้ยงควายในชลบุรี “ควายดี” จึงเป็น “ของมีค่า” ที่จะทำให้ผู้ครอบครองมีศักดิ์ศรีและหน้าตาในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ควายดี” ที่มีรางวัลจากการประกวดแข่งขัน

ใน “ประเพณีวิ่งควาย” มีการประกวดควายงาม เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เลี้ยงควายได้พาควายงามของตนมาประกวด แม้รางวัลจากการประกวดจะไม่มากนัก บางครั้งเพียงพอแค่ค่าเดินทางพาควายไปประกวดเท่านั้น แต่ผู้เลี้ยงควายในชลบุรีหลายคนก็ลงทุนทั้งแรงใจและแรงเงิน ตั้งใจเลี้ยงควายงาม สรรหาควายงามสายพันธุ์ที่ดี เลี้ยงดู ฝึกฝน บำรุงควายกันเป็นแรมปีเพื่อพาควายงามมาเดินประกวดในสนาม เพื่อให้ได้รับการยกย่องด้วยการตัดสินจากคณะกรรมการ และได้รับคำชมจากผู้ชมรอบสนามซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องควาย

การครอบครองควายงามที่ได้รางวัลการประกวดจึงเป็นศักดิ์ศรีของผู้เลี้ยงควาย ทำให้เจ้าของควายและควายมีชื่อเสียง อันเป็นคุณค่าทางใจที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจต่อไป เนื่องจากควายที่ดีมีรางวัลจะได้รับความสนใจและเป็นที่ต้องการมาก ทำให้ควายมีราคาเพิ่มขึ้นทั้งควายตัวที่ประกวดและพ่อแม่พันธุ์ของควายตัวนั้น ซึ่งจะนำความมั่งมีมาสู่เจ้าของควาย ส่งผลให้อัตลักษณ์ของผู้เลี้ยงควายงามจึงมักเป็นผู้ที่มีฐานะดีด้วย

นอกจากการประกวดควายงามที่ต้องมีรูปร่างลักษณะอ้วนท้วมสมบูรณ์ เชื่อง สง่างาม ตามเกณฑ์การประกวดโดยมีการตัดสินแล้ว ใน “ประเพณีวิ่งควาย” ยังมีการแข่งขันวิ่งควายที่ตัดสินกันด้วยความรวดเร็วของจ็อกกี้/คนใช้และควายที่วิ่งเข้าเส้นชัย การแข่งขันวิ่งควายจึงเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ได้ทดสอบความแข็งแรง ความคล่องแคล่วของคนและควาย รวมถึงทดสอบไหวพริบและการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนที่ดูแลควายด้วย

“ประเพณีวิ่งควาย” บางงานได้รับการส่งเสริมเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้มีผู้ชมจำนวนมาก สนามแข่งวิ่งควายจึงเป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่าง “เวทีการแสดง” กับสนามแข่งขัน นักท่องเที่ยวมีหน้าที่เป็น “ผู้ชม” ที่ร่วมชมและส่งกำลังใจให้จ็อกกี้ขี่ควาย/คนใช้ขี่ควายจนวิ่งเข้าเส้นชัยในแต่ละรอบ โดยมีได้รู้จัก

ผู้เลี้ยงควายหรือความสามารถของควายที่อยู่ในสนามแข่งขัน ผู้ชมจึงเป็น “คนนอก” ที่มาชม “การแสดง” ของจ็อกกี้/คนใช้ที่ขี่ควายแข่งกัน และชื่นชมจ็อกกี้/คนใช้กับควายที่เข้าเส้นชัยเป็นลำดับแรก

ทว่า สำหรับผู้ชมที่ติดตามชมการแข่งขันวิ่งควายมาหลายสนาม ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติและเพื่อนพ้องของผู้เลี้ยงควายวิ่ง เป็น “คนใน” ที่รู้ “ผีตื้น” หรือความสามารถของควาย รู้ฝีมือและความสัมพันธ์ผู้คนในสนามแข่ง รู้จักเจ้าของควายและซุ้มควาย เนื่องจากปัจจุบันผู้ที่ดูแลควายในระหว่างการแข่งขัน ได้แก่ จ็อกกี้/คนใช้ คนจูงควาย คนปล่อยควายอาจไม่ใช่เจ้าของควาย สำหรับคนใน สนามแข่งวิ่งควายจึงเป็นพื้นที่ประลองความสามารถของควายและกลุ่มคนที่ดูแลควาย เมื่อควายวิ่งเข้าเส้นชัยเป็นลำดับแรก “คนใน” จะชื่นชมและร่วมยินดีกับเจ้าของควายมากกว่าจ็อกกี้ แม้จ็อกกี้จะอยู่ซุ้มเดียวกับเจ้าของควาย แต่จ็อกกี้ไม่ใช่เจ้าของควายที่ได้รับรางวัล อีกทั้งเงินรางวัลก็ไม่มากนัก ไม่คุ้มต้นทุนที่ผู้เลี้ยงควายต้องบำรุงและฝึกฝนควายวิ่ง ดังนั้น การที่ควายวิ่งได้รับรางวัลชนะเลิศหลายครั้งหลายสนาม จึงเป็นการประกาศความสามารถของเจ้าของควายที่มีควายดีและเลี้ยงดูอย่างดี เป็นศักดิ์ศรีของเจ้าของควายในฐานะผู้ที่มี “ควายวิ่งดี” ซุ้มที่มีควายวิ่งดีหลายตัวก็มักจะได้รับการยกย่องว่ามี “เหล่าควายดี” อันจะทำให้ควายตัวอื่นที่มีสายเลือดเดียวกันมีมูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เจ้าของควายมีทุนในการเลี้ยงควายให้ดีขึ้นต่อไป

นอกจากความสามารถของควาย ถ้าวิ่งดีกว่าควายตัวอื่นย่อมเข้าเส้นชัยได้ไวกว่าแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอีก 2 ประการที่อาจส่งผลต่อลำดับที่ควายวิ่งเข้าเส้นชัย คือ สนาม และคน ใน “ประเพณีวิ่งควาย” หากสนามแข่งขัน “สวย” กล่าวคือ พื้นดินสนามดี มีความยาวตามมาตรฐานประมาณ 5 เส้น (200 เมตร) มีลู่วิ่งเอื้อให้ควายวิ่งได้อย่างสูสีกัน ไม่เฉอะแฉะ ไม่เป็นแอ่ง ไม่มีลูกเนิน หรือมีหินที่อาจทำให้ควายแต่ละคู่เสียเปรียบกันมากนัก สนามแข่งขันที่ดีจะเอื้อให้เกิดการเล่นต่อรองเพื่อให้ได้เสียกันในกลุ่มผู้ชมที่เป็นคนในและผู้เลี้ยงควายที่คาดเดาผลแพ้ชนะของควายต่างกัน ส่วนคนที่อาจส่งผลต่อการเข้าเส้นชัยของควาย ได้แก่ จ็อกกี้/คนใช้ คนปล่อยควาย อาจรวมถึงกรรมการเป่านกหวีด ในการแข่งขันนอกจากความสามารถของควายแล้ว ทั้งจ็อกกี้/คนใช้และคนปล่อยควายต้องมีไหวพริบเตรียมควายให้พร้อมปล่อยตัว และต้องอ่านใจกรรมการเป่านกหวีดเพื่อให้ปล่อยควายออกตัวได้ทันทั่วทั้งที่ จ็อกกี้/คนใช้ต้องขี่ควาย/ใช้ควายจนไปถึงเส้นชัยได้โดยไม่ตกควายหรือปล่อยมือจากคราด

ดังนั้น ผลการแข่งขันวิ่งควายจึงอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ผู้ที่เล่นต่อรองจึงต้องมีความรู้เรื่องควาย ทั้งลักษณะท่าทางของควายวิ่งดี ประวัติสายพันธุ์ควาย ประวัติการวิ่ง ความสมบูรณ์ของควาย ต้องสังเกตการวิ่งของควายตั้งแต่รอบ “ถอนดิน” หรือฝึกซ้อมในสนามจริง และรอบคัดเลือก รวมถึงต้องรู้ความสามารถ

ของจ็อกกี/คนใช้ คนปล่อยควาย เจ้าของขุมควาย ลู่วิ่งควายตัวนั้นวิ่ง การต่อรองมากน้อยสะท้อนความเชื่อใจทั้งคนและควาย หากต่อรองไม่สู้สึกัน แต้้มห่างกันมากอาจเป็นการถูกดักคักดีศรีของเจ้าของควายได้ เนื่องจากมีนัยคาดเดาว่าควายที่มีแต้้มต่อน้อยนั้นวิ่งไม่ตี การเล่นต่อรองควายวิ่งจึงเป็นการเล่นที่ต้องอาศัยความเชื่อมั่นในการคาดเดาผลการแข่งขันจากความรู้และประสบการณ์ของผู้เล่นที่แตกต่างกัน ต่างต้องมี “ความรู้” ทั้งรู้จักชื่อเสียงหน้าตา รู้อใจคน และรู้อใจควาย อย่างไรก็ตาม การเล่นต่อรองควายวิ่งไม่ได้สร้างความมั่งมีเงินทองให้ผู้เล่น ผู้เล่นมักตกลงได้เสียกันไม่มาก และแบ่งกันหลายคน แต่สร้างความมั่งมีในเชิงการมีพรรคพวกที่มั่นใจในความสามารถของควายและคนกลุ่มเดียวกันและคนที่ชื่นชอบลู่วิ่งควายเหมือนกัน

นอกจากนี้ เมื่อเหล่านักเลงควายดีต่างก็มั่นใจว่าตนมีควายวิ่งดี มี “ผีตืน” ทัดเทียมกับควายอีกตัวหนึ่ง/อีกคู่หนึ่ง บางครั้งอาจแพ้ชนะกันมาหลายสนาม ทำให้เจ้าของควายทั้งสองฝ่ายตกลงแข่งเดิมพันกันใน “ประเพณีวิ่งควาย” ที่มีสนามแข่งดี การเดิมพันควายจึงเป็นการแข่งขันแบบตัวต่อตัวที่เกิดไม่บ่อยครั้งนักในรอบปี เจ้าของควายที่ชนะเดิมพัน จะได้รับการชื่นชมว่ามีควายวิ่งดีที่สุดในช่วงเวลานั้น เป็นการประกาศศักดิ์ศรีเพื่อแสดงตัวตนในสนามแข่งขันอันประจักษ์พยานของการเป็นนักเลงควายดี อีกทั้ง ความมั่นใจในความสามารถของควายและคนของตนท่ามกลางสาธารณชน สะท้อนความใจถึง กล้าได้กล้าเสียของนักเลงควายดี ทั้งนี้ ควายคู่เดิมพันบางคู่มีมูลค่าเดิมพันมากซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้มีการเดิมพันครั้งนั้นได้รับการพูดถึงมากขึ้น มูลค่าจึงช่วยส่งเสริมคุณค่าของตัวตนในฐานะนักเลงควายดีอันเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาชื่อเสียงนี้ ทำให้เจ้าของควายต้องพยายามดูแลฝึกฝนควายและเลี้ยงดูคนที่ช่วยดูแลควายไว้อันจะทำให้ควายชนะในการแข่งขันครั้งต่อไป เพื่อรักษาชื่อเสียงของตนที่มีควายวิ่งดีไว้

อย่างไรก็ตาม สภาพสนามและชื่อเสียงของควายส่งผลต่อการเล่นต่อรองและเดิมพันควายเป็นอย่างมากในสนามแข่งขันที่มีสภาพไม่เอื้อกับการแข่งขัน เช่น สนามแข่งขันใน “ประเพณีวิ่งควาย” ในงานประจำจังหวัดเป็นสนามที่มีความยาวจำกัดเนื่องจากพื้นที่คับแคบ แม้จะเป็นสนามที่คนและควายที่ชนะเลิศจะได้รับการยกย่องมากเป็นศักดิ์ศรีของผู้เลี้ยงควายในฐานะผู้ที่มีควายวิ่งดีแชมป์สนามจังหวัด แต่ก็ไม่มีการเล่นต่อรองและเดิมพันควายวิ่ง เนื่องจากไม่ได้วัดความสามารถในการวิ่งของควายอย่างแท้จริง หรือแม้สนามจะเอื้อกับการแข่งขัน แต่หากควายในรุ่นนั้นไม่มีควายที่ผีตืนสู้สึกันมากพอ ก็จะไม่เกิดการเล่นต่อรองกันเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่า สำหรับคนในที่คุ้นเคยกับ “ประเพณีวิ่งควาย” สนามแข่งขันวิ่งควายจึงเป็นพื้นที่แข่งขันความสามารถและประสบการณ์ รวมถึงเป็นพื้นที่แสดงตัวตนและรักษาศักดิ์ศรีหน้าตาของผู้เลี้ยงควาย อันจะนำไปสู่ความมั่งมีทั้งในเชิงเศรษฐกิจและมีพวกพ้องเครือข่ายผู้คนที่สนิทสนมจนไว้นือเชื่อใจกันต่อไป

แม้การเป็นเจ้าของ “ควายดี” จะเป็นศักดิ์ศรีของผู้เลี้ยงควาย แต่ควายเป็นสัตว์ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อครอบครองเท่านั้น เจ้าของจะต้องดูแลและฝึกฝนให้ควายแข็งแรงสมบูรณ์พร้อมแสดงตัวให้ผู้อื่นชื่นชมความงามความสามารถอยู่เสมอ ผู้เลี้ยงควายจึงมักจะเอาใจใส่ควายเสมือนเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว อันเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของผู้เลี้ยงควายชลบุรี นอกจากการดูแลในชีวิตประจำวันและนำเข้าร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” ผู้เลี้ยงควายในชลบุรียังมีความเชื่อและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงในชีวิตควาย เช่น เมื่อควายมีอายุ 1-2 ปี ผู้เลี้ยงควายจะเลือกวันมงคล มักเลือกวันศุกร์ วันจันทร์ ในช่วงข้างขึ้น เชื่อว่าเป็น “วันเจ้าชู” จะซื้อขายง่าย” เพื่อหางค์พ่ายควายให้สามารถร้อยเชือกตะพ่ายได้ เป็นการ “แต่งหนุ่มแต่งสาว” คือ เปลี่ยนจากลูกควายไปสู่ควายโตเต็มวัยเตรียมพร้อมสำหรับฝึกฝนต่อไป (W. Witchachan, personal interview, August 20, 2021; N. Sombun, personal interview, September 21, 2020)

นอกจากนี้ ยังเชื่อกันว่าหากมีการซื้อควายต้องนำควายเข้าคอกในวันที่ ไม่ขายควายวันเสาร์และวันพระตามคำกล่าวว่า “วันศุกร์ห้ามขายข้าว วันเสาร์ห้ามขายควาย” เชื่อว่าเป็นวันแซ่ง จะถืบให้เจ้าของทำมาหากินไม่เจริญรุ่งเรือง อาจมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น (A. Chaengcharoen, personal interview, July 14, 2020) การเลือกวันนำควายเข้าคอกจึงเป็นการต้อนรับควายซึ่งถือเป็นสมาชิกใหม่ในบ้านที่จะมาช่วยสร้างชื่อเสียงให้ผู้เลี้ยงควายต่อไป และเมื่อควายดีที่สร้างชื่อเสียงให้ผู้เลี้ยงเจ็บป่วยจนตายลง เจ้าของควายจึงมักจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อแสดงการระลึกถึงและขอบคุณควายตัวนั้นด้วย (S. Damchap, personal interview, January 3, 2022; N. Chucharoensap, personal interview, November 10, 2021) ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับควายจึงยังคงดำรงอยู่และเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของผู้เลี้ยงควาย เพื่อให้มีความมั่นใจในการเลี้ยงควายให้ดีต่อไป

จะเห็นได้ว่า การมีควายดี ทั้งควายวิ่งดี ควายงาม ควายใช้งานดี ล้วนเป็นเครื่องแสดงศักดิ์ศรีของผู้เลี้ยงควาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงตัวตนใน “ประเพณีวิ่งควาย” ในฐานะ “ผู้นุรักษ์และสืบสานประเพณี” อันจะสะท้อนความมั่งมีทั้งมีทรัพย์สินสมบัติ มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดีจึงมีที่ดิน มีน้ำ มีอาหารเลี้ยงควาย มีผู้คนช่วยดูแลเลี้ยงควาย อันจะนำไปสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของผู้คนได้

3. “นี่ก็พวกกันทั้งนั้น”: อัตลักษณ์ของชุมชนใน “ประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี

หลายชุมชนในจังหวัดชลบุรีจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ทั้งในหมู่บ้าน เทศบาล ตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด ปัจจุบันแต่ละแห่งต่างก็ประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนมาเที่ยวชมประเพณีที่มี “หนึ่งเดียวในไทย หนึ่งเดียวในโลก”

เจอร์ลัด เบอร์เรแมน (Gerald Berreman) ได้สรุปแนวทางการศึกษาแบบเทียบละคร (dramaturgical approach) ของ เออร์วิง ก็อฟแมน (Erving Goffman) ที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนำเสนอตัวตนในชีวิตประจำวัน ในหนังสือ *Presentation of Self in Everyday Life* (1959) ว่า “ในชีวิตประจำวันของคนเรามีกระบวนการที่คล้ายคลึงกับการจัดแสดงละครเวทีซ่อนอยู่ในปฏิสัมพันธ์ทุกรูปแบบ” (Berreman, 2006, p. 107) มีเขตหน้าฉาก (front region) คือส่วนที่แสดงสู่สังคม และเขตหลังฉาก (back region) คือส่วนที่เตรียมการแสดงเพื่อให้แสดงได้อย่างราบรื่น ตัวตนในเขตหน้าฉากจึงมักแตกต่างจากตัวตนในเขตหลังฉาก เนื่องจากทั้งผู้ชมและผู้แสดงต่างก็ต้องรักษาชื่อเสียงหน้าตาเพื่อสร้างความประทับใจแก่กัน (Berreman, 2006, p. 107-113)

เมื่อวิเคราะห์ “ประเพณีวิ่งควาย” ด้วยแนวคิดของก็อฟแมน พบว่า “ประเพณีวิ่งควาย” เป็นเสมือนในเขตหน้าฉากที่คนชลบุรีใช้เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนและจังหวัดที่ผู้คนมีความรู้ความสามารถสืบทอดและพัฒนาการเลี้ยงควายจนมีควายที่ดีจำนวนมากพอจะพามาประกวดและแข่งขันกันได้อย่างสนุกสนาน

ทว่า ในเขตหลังฉาก ปัจจุบันผู้คนในชลบุรีไม่ได้เลี้ยงควายแทบทุกครัวเรือนเช่นในอดีต ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงควายเพื่อนำมาประกวดหรือวิ่งแข่งขันใน “ประเพณีวิ่งควาย” จึงมีเพียงกลุ่มผู้เลี้ยงควายในชลบุรีซึ่งมีไม่มากนัก ประกอบกับผู้คนในชุมชนตลาดหลายแห่งที่เคยจัดประเพณียังคงเชื่อถือว่าหากไม่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” อาจทำให้ไฟไหม้ตลาดหรือเกิดเหตุร้ายขึ้น เมื่อผนวกรวมกับนโยบายภาครัฐส่งเสริมให้หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นมีโครงการสนับสนุนการอนุรักษ์สืบสานประเพณีของชุมชน “ประเพณีวิ่งควาย” จึงมักได้รับการสนับสนุนให้เป็นหนึ่งในโครงการเพื่อสืบสานประเพณีท้องถิ่นในแผนงานของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในชุมชนนั้น ๆ ดังนั้น “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นการร่วมมือจากคนหลายฝ่ายที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ก็อฟแมนเสนอว่า การแสดงส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันไม่ใช่การแสดงเดี่ยว แต่เป็นการทำงานเป็นทีม ซึ่งผลการแสดงของทุกคนในทีมจะเป็นกำหนดสิ่งที่นำเสนอร่วมกัน โดยความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ทีมเดียวกันมี 2 องค์ประกอบ คือ 1) การพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้การแสดงได้ผลน่าเชื่อถือ และ 2) ความคุ้นเคยกันในแง่ของการรับรู้ความลับหลังฉากของทีมร่วมกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอัตโนมัติเมื่อเข้าร่วมทีม ดังนั้นความคุ้นเคยกันขึ้นอยู่กับความถี่ในการร่วมทีมเดียวกันและปริมาณของความลับที่ต้องช่วยกันปิดบัง (Berreman, 2006, p. 122-124)

จากข้อเสนอเรื่องทีมของกีฬแมน การจัด “ประเพณีวิ่งควาย” เกิดจากการทำงานร่วมกันของผู้คนในชุมชน ภาครัฐที่ดูแลท้องถิ่นท้องถิ่น และผู้เลี้ยงควาย ซึ่งต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อร่วมกันจัดงานที่แสดงอัตลักษณ์ของตนเองและชุมชน โดยต่างคุ้นเคยกันเนื่องจากมีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” สืบเนื่องกันทุกปี

ในเขตหน้าฉาก บางชุมชนมีการนับเลขครั้งของการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” เพื่อแสดงความเก่าแก่ของการจัดประเพณี อันจะแสดงให้เห็นว่าชุมชนนั้นมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับเมืองชลบุรี จากการสอบถามผู้คนในชุมชนตลาดที่มีการจัดประเพณีวิ่งควายมักเล่าอย่างภาคภูมิใจคล้ายกันว่าครอบครัวของตนเคยอาศัยอยู่ในตลาดเมืองชลบุรี เคยเห็นและร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” ที่ตลาดเมืองชลมาตั้งแต่เด็ก ต่อมาอพยพโยกย้ายมาทำมาหากินยังตลาดนั้น ๆ ในเวลาไล่เลี่ยกัน ยังคงเชื่อถือเหมือนกันว่าหากไม่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” จะทำให้ไฟไหม้ตลาด จึงร่วมกันจัดประเพณีวิ่งควายต่อเนื่องกันมาทุกปี เมื่อผู้เลี้ยงควายพาควายมาแห่ในชุมชน คนในชุมชนที่รู้ธรรมชาติของควายและคุ้นเคยกับขบวนแห่ที่ผ่านในชุมชนตนทุกปีจึงมักช่วยสาดน้ำให้ควายเพื่อคลายร้อน “ประเพณีวิ่งควาย” ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดต่าง ๆ จึงแสดงให้เห็นความพยายามเชื่อมโยงที่มาและตัวตนของผู้คนในชุมชนต่าง ๆ กับการเป็นส่วนหนึ่งในจังหวัดชลบุรี

ในเขตหลังฉาก มีอาจปฏิเสธว่าสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับควายมักกลัวอันตรายที่เกิดจากควาย อีกทั้งบางคนมองว่าขบวนควายที่แห่ไปรอบชุมชนสร้างความฉะฉาน และความสกปรกจากการสาดน้ำควายและขี่ควายอย่างไรก็ตาม หลายงานแก้ปัญหาด้วยการจัดเจ้าหน้าที่คอยตามเก็บขี่ควายและล้างถนน บางงานสนับสนุนรางวัลแก่ผู้ช่วยเก็บกวาดขี่ควายด้วย นอกจากการแก้ปัญหาด้วยการมอบหน้าที่ให้มีคนเก็บขี่ควายแล้วบางคนเชื่อว่า การนำควายมาขี่ไล่ตลาดจะทำให้ผู้คนมีชีวิตรู้เรื่องเจริญอกงาม เรื่องเล่าดังกล่าวจึงมีส่วนช่วยคลี่คลายข้อขัดแย้งและสร้างความหมายที่ดีแก่ “ประเพณีวิ่งควาย” มากขึ้น

นอกจากนี้ ในเขตหน้าฉาก หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นท้องถิ่นที่บางแห่งยังนำคำว่า “ประเพณีวิ่งควาย” ไปเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญ⁷ เป็นการแสดงตัวตนในฐานะชุมชนที่อนุรักษ์สืบสาน “ประเพณีวิ่งควาย” บางชุมชนยังส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ประเพณีวิ่งควายในฐานะประเพณีประจำชุมชนที่นำมาเที่ยวชมและใช้ประเพณีช่วยสร้างพื้นที่เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เช่น ประเพณีวิ่งควายนาป่าเทศบาลตำบลนาป่าประชาสัมพันธ์ประเพณีทั้งการใช้ภาพจากประเพณีวิ่งควายคราดนา เป็นภาพหัวและท้าย

⁷ คำขวัญประจำจังหวัดชลบุรี “ทะเลงาม ข้าวหลามอร่อย อ้อยหวาน จักสานดี ประเพณีวิ่งควาย”

คำขวัญเทศบาลเมืองชลบุรี “พระพุทธสิหิงค์คู่สง่า พระปิตดาสิริเรือง เมืองเก่าบางปลาสร้อย ถิ่นชอยคลองจอง ดังก้องประเพณีวิ่งควาย”

คำขวัญอำเภอบ้านบึง “บ้านบึงสะอาดสดชื่น คนนับหมื่นกินใจ ประเพณีวิ่งควาย เขียนชื่อให้ศักดิ์สิทธิ์ ลือทั่วทิศชมจิน”

คำขวัญอำเภอหนองใหญ่ “ป่าลุ่มน้ำมันมากมี ประเพณีวิ่งควาย เรียงรายป่าเขา ลำนานสวนยาง ท่ามกลางเกษตรกรรม เจ้าพ่อทองดำศักดิ์สิทธิ์”

คำขวัญเทศบาลตำบองไผ่แก้ว “ทิวไผ่งาม เหลืองอร่ามบานบุรี หลากหลายอาหารดี ประเพณีวิ่งควาย กราบไหว้หลวงพอมบูรณ”

ของหน้าเว็บไซต์เทศบาล เชิญชวนช่างภาพจากสื่อทั้งไทยและต่างประเทศมาเที่ยวชมและถ่ายภาพ เพื่อเผยแพร่ภาพ “ประเพณีวิ่งควาย” ผู้คนภายนอก แสดงให้เห็นว่านอกจาก “คนในทีม” จะพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้จัดงานอย่างราบรื่นแล้ว ยังใช้จุดเด่นคือภาพวิถีชีวิตของผู้ใช้ควายคราดนาที่เป็นภาพที่หาได้ยาก นี่เป็น “จุดขาย” อัตลักษณ์ของชุมชนตนเพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากสื่อที่เป็น “คนนอก” ชุมชน ทำให้ชื่อเสียงของชุมชนเป็นที่รู้จักยิ่งขึ้น

ในเขตหลังฉาก “ประเพณีวิ่งควาย” เป็นพื้นที่แห่งการประสานประโยชน์ของผู้จัดงานทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลท้องถิ่นท้องที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เลี้ยงควายและไม่มีความรู้เรื่องควาย จึงมักจะประกาศเชิญชวนและติดต่อผู้เลี้ยงควายให้นำควายมาร่วมประเพณี เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้เลี้ยงควายกับภาครัฐที่เอื้อประโยชน์ร่วมกัน ทำให้หน่วยงานได้ร่วมสนับสนุนโครงการอนุรักษ์สืบสานประเพณีท้องถิ่นตอบสนองนโยบาย ส่วนผู้เลี้ยงควายมีพื้นที่ในการแสดงตัวตน โดยผู้เลี้ยงควายในชลบุรีที่มีควายวิ่งดี มักมีบทบาทหน้าที่สำคัญในชุมชนหมู่บ้านด้วย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้มีฐานะดี จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในชุมชนที่ผู้นำท้องที่ท้องถิ่นเหล่านั้นดูแลอยู่ด้วย นับเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในฐานะพรรคพวกที่เป็นคนชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน รวมถึงคนจังหวัดชลบุรีเหมือนกัน

แม้ในเขตหน้าฉาก “ประเพณีวิ่งควาย” จะเป็นพื้นที่ที่ผู้เลี้ยงควายได้แสดงความสามารถของตนเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้ร่วมกันชมและเชียร์ บางงานมีผู้ชมเป็นจำนวนมาก ทำให้หน่วยงานภาครัฐที่จัดงานได้รับความชื่นชมมากประสบความสำเร็จในการเผยแพร่ประเพณีตามเป้าหมายของโครงการ แต่ในเขตหลังฉาก ในมุมมองของผู้เลี้ยงควาย มาตรฐานของจัดประกวดแข่งขันในงาน ได้แก่สภาพสนามและกรรมการตัดสินมีผลต่อความมุ่งมั่นจริงจังในการแข่งขันวิ่งควายของผู้เลี้ยงควาย บางงานผู้เลี้ยงควายมองว่าเป็นสนามแข่งขันที่ผลแพ้ชนะสำคัญ บางงานผู้เลี้ยงควายก็มองว่าเป็นพื้นที่แสดงการ “ขี่ควาย” ให้คนดู มากกว่าจะมุ่งแข่งขันประลองกำลังควายกันอย่างจริงจัง ในเขตหน้าฉากเหมือนว่าคู่แข่งต่างก็แข่งขันวิ่งควายกัน ทว่าในเขตหลังฉากผู้เลี้ยงควายวิ่งต่างก็เป็นพวกพ้องที่ช่วยกันแสดงการขี่ควายให้สำเร็จจุล่งแล้วนำรางวัลมาแบ่งกัน

นอกจากการพึ่งพาและร่วมกันทำงานเป็นทีมเพื่อให้เกิด “ประเพณีวิ่งควาย” หากแต่ละฝ่ายในทีมได้ประโยชน์ไม่ตรงตามต้องการอาจเกิดการเปิดเผยความลับของกัน หรือเกิดการต่อรองอำนาจระหว่างกันได้ บางครั้งเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐอาจใช้อำนาจมากเกินไปจนหลายครั้งเข้าข่าย “ฉกฉวย” “ชิงใช้” อัตลักษณ์ของชุมชนที่มีควายวิ่งควายงาม การเชิญชวนให้ผู้เลี้ยงควายนำควายมาร่วมงานเพื่อรับค่าตัวควาย จนเกิดข่าวลือเรื่องการทุจริตค่าตัวควาย ซึ่งเจ้าหน้าที่กับผู้เลี้ยงควายต่างก็โทษกันไปมา ในแง่หนึ่ง ผู้เลี้ยงควายจึงอาจ

ถูกมองว่าเป็นคนยากจนที่ขาดความรู้ ต้องหาเงินพิเศษด้วยการนำควายไปปรับเงินค่าตัวใน “ประเพณีวิ่งควาย” เป็น “ผู้ถูกจ้าง” ไปร่วมจัดงานประเพณีวิ่งควายมากกว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นที่ได้พาควายไปเที่ยว “ประเพณีวิ่งควาย” ปีละครั้ง

ในเขตหน้าฉาก ผู้เลี้ยงควายแต่ละคนแต่ละซุ้มพาควายมาแข่งขันกัน เป็นผู้ต่อสู้ที่ต้องมาแสดงฝีมือเพื่อชิงรางวัลชนะเลิศไปครอง ทว่า ในเขตหลังฉาก ผู้เลี้ยงควายส่วนใหญ่ต่างก็รู้จักมักคุ้นกัน นับถือกันเป็นเครือญาติ เป็นพวกพ้องกัน เนื่องจากในการเลี้ยงควาย ผู้เลี้ยงต้องดูแลเอาใจใส่สม่ำเสมอ จึงมักช่วยกันหลายคน บ้างก็มีครอบครัวหรือญาติพี่น้องช่วย บ้างก็จ้างคนช่วยเลี้ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เลี้ยงควายวิ่ง นอกจากการดูแลในชีวิตประจำวันแล้ว ในแต่ละสัปดาห์ยังต้องฝึกฝนควายให้คุ้นเคยกับการวิ่งอยู่เสมอด้วย จึงต้องมีกลุ่มคนที่ช่วยเหลือกันหลายคน ได้แก่ จีอกี้/คนใช้ คนปล่อยควายในช่วงออกตัว คนรอจับควายเมื่อควายวิ่งถึงปลายสนาม ทุกคนต้องทำงานประสานกันจึงจะทำให้สามารถดูแลควายในระหว่างฝึกซ้อมและแข่งขันวิ่งได้

ผู้เลี้ยงควายมักรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อย ๆ สมาชิกในกลุ่มมักเครือญาติและเพื่อนที่สนิทคุ้นเคยกันเรียกว่าเป็น “ซุ้ม” อาจเรียกชื่อตามหมู่บ้านชุมชนที่สมาชิกส่วนใหญ่อาศัยและเลี้ยงควายอยู่ หรืออาจเรียกชื่อตามหัวหน้าซุ้ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของควายที่มีควายจำนวนมาก มีอายุมาก จึงได้รับความเคารพนับถือจากคนในซุ้ม โดยสมาชิกในซุ้มอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อาจย้ายไปอยู่ในซุ้มอื่นตามความสนิทสนมเชื่อใจกัน ในบางช่วงเวลาบางคนบางกลุ่มจึงอาจไม่เรียกว่าตนเป็นซุ้ม บางกลุ่มอาจเป็นเครือญาติครอบครัวที่เลี้ยงควายจึงไม่เรียกตนเองว่าซุ้ม บางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มเครือญาติที่ช่วยกันเลี้ยงควายงามเพื่อประกวดก็มีการตั้งชื่อและเรียกว่าเป็น ฟาร์มควาย ต่างก็พึงพากันและร่วมกันรักษา “ความลับหลังฉาก” คือเคล็ดลับในการเลี้ยงดูฝึกฝนควายให้เป็นควายที่ดี

เมื่อผู้เลี้ยงควายซุ้มและฟาร์มต่าง ๆ พาควายไปร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” จึงมักจะแสดงความเป็นคนกลุ่มเดียวกันผ่านวัตถุสิ่งของ ได้แก่ สีของผ้าผูกคอควายที่นิยมผูกสีต่างกันตามความชอบความเชื่อของแต่ละซุ้ม และเสื้อซุ้ม ซึ่งผู้เลี้ยงควายนิยมสกรีนภาพควายตัวแก่ สมาชิก ชื่อซุ้ม หรือคำคมประจำซุ้ม รวมถึงอาจมีผู้สนับสนุนเงินทุนค่าจัดทำเสื้อไปบนเสื้อด้วย การแสดงอัตลักษณ์กลุ่มผ่านสีผ้าผูกคอควายและเสื้อซุมนั้นทำให้ทั้งผู้เลี้ยงควายเองและผู้ชมจดจำคนและควายที่แข่งขันอยู่ในสนามได้ ทั้งยังทำให้สนามมีสีสันมากขึ้นด้วย

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อยจึงเป็นการยอมรับนับถือและไว้วางใจกันในหมู่พวกพ้องเพื่อประโยชน์ในการร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” กลุ่มที่มีสมาชิกมาก มีควายวิ่งดีหลายตัว มีควายหลายรุ่น จึงมีโอกาสครองลู่วิ่งได้หลายคู่ และมีโอกาสที่ควายในชุมชนจะได้รางวัลมากขึ้น อันจะแสดงถึงบารมีของหัวหน้าชุมชนในการดูแลทั้งคนและควายในชุมชน ดังที่ธีรยุทธ บุญมี (Bunmi, 1999, p. 270) เสนอว่า บารมี เป็นศักดิ์ศรีแบบหนึ่ง มีลักษณะกระจายแผ่ออกไปคุ้มครองคนในสังคมและสิ่งรอบผู้มีบารมีได้ ผู้มีบารมีจึงมักมีผู้ติดตามมาก ทั้งนี้บารมีของผู้ที่มีควายดีช่วยให้สามารถมีควายที่ดีเพิ่มขึ้น มีคนในกลุ่มตนมากขึ้น มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักจนได้รับความไว้วางใจจากคนอื่น ๆ ในชุมชนเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากผู้เลี้ยงควายในชลบุรีจะรวมกลุ่มช่วยเหลือกันดูแลควายในหมู่ผู้รู้จักคุ้นเคยหรือในละแวกบ้านแล้ว ผู้เลี้ยงควายส่วนใหญ่ต่างก็รู้จักมักคุ้นกันจากการติดต่อซื้อขายควาย บ้างก็ยืมพ่อพันธุ์ควายหรือช่วยเหลือกันดูแลควาย เช่น แทงตะพายควาย ตอนควาย (ทำหมัน) สอดส่องดูแลความปลอดภัยของควาย ผู้เลี้ยงควายในชลบุรียังได้พบปะกันใน “ประเพณีวิ่งควาย” ด้วย แม้ใน “ประเพณีวิ่งควาย” ผู้เลี้ยงควายแต่ละฟาร์มแต่ละซุ้มจะเป็นคู่แข่งกันในสนามการประกวดแข่งขัน แต่เมื่อต้องติดต่อปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นที่ไม่ได้เลี้ยงควาย ผู้เลี้ยงควายจึงมักจะรวมเป็นกลุ่มเดียวกันเพื่อต่อรองหรือแสดงตัวตนในฐานะผู้เลี้ยงควายชลบุรี

ดังนั้น “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้หน่วยงานภาครัฐและชุมชนพึ่งพากันและต่างก็คุ้นเคยกันเป็นพรรคพวกกัน จึงทำงานประสานกันเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและอัตลักษณ์ของจังหวัดที่มีประเพณีสำคัญหนึ่งเดียวในประเทศและในโลก

บทสรุปและอภิปราย (Conclusion and discussion)

“ประเพณีวิ่งควาย” มิได้เป็นเพียงประเพณีระดับจังหวัดที่จัดขึ้นที่เทศบาลเมืองชลบุรีเพียงแห่งเดียว ดังที่ประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวจนรับรู้กันทั่วไป แต่ในจังหวัดชลบุรียังมีชุมชนที่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในหลากหลายระดับทั้งในชุมชนหมู่บ้านขนาดเล็ก การรวมกันในระดับตำบล อำเภอ รวมถึงในระดับจังหวัด และเป็นประเพณีที่มีการจัดตลอดทั้งปี “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นคติชนที่แสดงให้เห็นวิถีของผู้คนในชลบุรีที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในกลุ่มผู้เลี้ยงควายด้วยกันเอง คนในชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดงาน

จากข้อเสนอในบทความของปวีณา มีประดิษฐ์, ศักดิ์สิทธิ์ กุลวงษ์ และธีรยุทธ เสงี่ยมศักดิ์ (2551) (Mipradit, Kunwong, and Sa-ngiamsak, 2008) เสนอให้มีการจัดระเบียบและกำหนดเขตชมการแข่งขันจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า “ประเพณีวิ่งควาย” ที่จัดในชุมชนต่าง ๆ มีการกำหนดเขตชมการแข่งขันด้วยวัสดุที่ไม่แข็งแรง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นสนามชั่วคราว จึงอาจเกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นได้ ทั้งนี้การกำหนดเขตชมการแข่งขันยังเป็นไปได้ยาก เนื่องจากการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องไฟไหม้ตลาด จึงยังเชื่อถือและนิยมจัดแข่งขันวิ่งควายในบริเวณพื้นที่ว่างที่อยู่ไม่ห่างจากตลาดมากนัก ผู้วิจัยเห็นว่าอาจต้องกันบริเวณเข้าชมให้ชัดเจนมากขึ้น ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมชมงานทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรับรู้รับทราบและอยู่ในเขตที่สามารถชมการแข่งขันได้อย่างปลอดภัย หรืออาจจะมีการพัฒนาสู่การสร้างสนามแข่งขันวิ่งควายถาวรที่มีขอบเขตของการแข่งขันและการเข้าชมที่มั่นคงแข็งแรง ซึ่งย่อมทำให้ความรู้สึกของการร่วมชมการละเล่นพื้นบ้านที่จัดกันอย่างง่าย ๆ เป็นครั้งคราว และทุกคนได้ลุ้นติดขอบสนามนั้นลดน้อยลงได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของสุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (2561) (Phongkittiwibun, 2018) และงานของปรียาภา พันธงาม (2552) (Phantha-ngam, 2009) แม้จะศึกษา “ประเพณีวิ่งควาย” ห่างกันเกือบ 10 ปี แต่มีประเด็นคล้ายกันว่าผู้คนยังต้องการสืบสาน “ประเพณีวิ่งควาย” แม้ในยุคโลกาภิวัตน์ ประเพณีวิ่งควายจะเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ก็ยังมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางจิตใจสัมพันธ์กับความเชื่อ หากไม่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” อาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ กับชุมชนได้ สอดคล้องกับข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลได้ โดยเฉพาะการสอบถามความคิดเห็นของคนในชุมชนที่จัด “ประเพณีวิ่งควาย” และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนร่วมในการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ในช่วงออกพรรษาซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อ

ทว่าสำหรับผู้เลี้ยงควาย เล่นควาย และคนในที่สนใจชมการแข่งขันวิ่งควาย สนามนอกช่วงออกพรรษาพื้นที่แข่งขันเพื่อศักดิ์ศรี ความมั่งมี และอำนาจ เป็นการคัดเลือกควายเพื่อนำมาร่วมในช่วงประเพณี สำหรับคนนอกกลุ่มผู้เลี้ยงควาย ทั้งคนในชุมชนที่มีการจัด “ประเพณีวิ่งควาย” หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว “ประเพณีวิ่งควาย” สามารถนำเสนอในฐานะประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว แต่สำหรับผู้เลี้ยงควาย การสืบสาน “ประเพณีวิ่งควาย” อาจมีใช้เพียงการเกณฑ์นักเรียนหรือผู้คนจากหน่วยงานภาครัฐในชุมชนอำเภอต่าง ๆ มาร่วมเดินในขบวนแห่ในงาน “ประเพณีวิ่งควาย” หรือการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อจัดงาน หรือการประชาสัมพันธ์สู่สังคมวงกว้าง แต่การสืบสาน “ประเพณีวิ่งควาย” อาจต้องส่งเสริมสนับสนุนคติชนและวิถีชนอันเป็นความรู้ความสามารถในการเลี้ยงควายจนสามารถนำมาแข่งขันในประเพณีและความสามารถในการควบคุมบังคับดูแลควายของผู้เลี้ยงควายด้วย

จะเห็นได้ว่า ว่าผู้เลี้ยงควายจะมีควายดีเพื่อใช้ประโยชน์และนำมาร่วม “ประเพณีวิ่งควาย” ต้องคัดเลือกฝึกฝน เอาใจใส่ด้วยความรู้ความสามารถของตน โดยมีข้อมูลคติชนอันเป็นรายละเอียดที่มีบทบาทด้านจิตใจของผู้เลี้ยงควาย มีการดูวันที่ดี มีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการดูแลควายในช่วงชีวิตต่าง ๆ วัตถุประสงค์ของที่คิดประดิษฐ์ปรับปรุงเพื่อใช้ในการเลี้ยงดูและฝึกฝนควาย เช่น หวาย เกรียน เชือกตะพายควาย คราด แอกลิ่งเหล่านี้นล้วนเป็นคติชนที่เกิดขึ้นในวิถีของประจำวันของผู้เลี้ยงควาย สุ่วถีประจำปีซึ่งคือ “ประเพณีวิ่งควาย” ที่จัดหมุนเวียนในชุมชนต่าง ๆ “ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นประเพณีที่ไม่ใช่การแสดงความสามารถวิจิตรบรรจงผ่านงานฝีมือ แต่แสดงความงามและความสามารถในการเลี้ยงดูและฝึกฝนสัตว์ผ่านควายและวัตถุประสงค์ที่ใช้ดูแลควาย

คติชนของผู้เลี้ยงควายในชลบุรีจึงแสดงอัตลักษณ์การเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ อัตลักษณ์ที่ผู้เลี้ยงควายมองตนเองเป็นผู้มีความสามารถจึงนำเสนอต่อคนในชุมชนว่ามีควายดี อัตลักษณ์ของผู้ที่มีความมั่งมีทั้งของมีค่าและมีทรัพยากร มีพวกพ้อง มีความสามารถในการบริหารผู้คนในเครือข่ายอำนาจ รวมถึงอัตลักษณ์ของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเกษตรกรรมเพื่อเสนอต่อคนนอกชุมชนและนักท่องเที่ยวในฐานะผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีควายที่ดี เป็นตัวแทนของคนในจังหวัดที่ยังอนุรักษ์และสืบสานประเพณีด้วย

“ประเพณีวิ่งควาย” จึงเป็นพื้นที่ที่แสดงตัวตนของผู้เลี้ยงควายในชลบุรีมีศักดิ์ศรีหน้าตาจากการแสดงความรู้ความสามารถของตนผ่านการมีควายที่ดี อันจะทำให้มีความมั่งมีทั้งเงินทองและทรัพย์สินอื่นที่เอื้อให้มีควายดี และความสามารถในการบริหารอำนาจการมีผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คน ในอีกแง่หนึ่ง “ประเพณีวิ่งควาย” ช่วยหล่อหลอมให้คนชลบุรีมีความมั่นใจในตนเอง เป็นนักเลง ใจถึง กล้าได้กล้าเสีย

คล่องแคล่วว่องไว รักพวกพ้อง เพราะเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและความสามารถของพวกพ้องตน เมื่อร่วมกันจัด “ประเพณีวิ่งควาย” ประกวดแข่งขันควายในสนามนี้ไม่สำเร็จ จึงยังมีความหวังและใช้ความรู้ความสามารถ พัฒนาควน พัฒนาควาย สร้างเครือข่าย รอโอกาสแสดง “ศักดิ์ศรี ความมั่งมี และอำนาจ” ของตนในรอบต่อไป สะท้อนนิสัยของคนชลบุรีที่หมั่นพัฒนานอยู่ตลอดเวลา และตระหนักในคุณค่าของตน ในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชน จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย และภาคภูมิใจที่เป็นหนึ่งเดียวในโลก

References

- Amphilaphithakkhet, Luang. (1927). Withi du laksana krabue. [How to look at buffalo characteristics] in *Kasikon*, 8 (1), 81-83.
- Berremen, G. D. (2006). *Behind many masks: Ethnography and impression management in a Himalayan village*. (A. Prasatwinitchai, Trans.). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Bunmi, T. (1999). saksi – nata in *Kham : Rongroi khwamkhit khwamchuea thai*. [Words: traces of Thai thoughts and beliefs]. Satha-anan, S. (Ed.). Bangkok: Chulalongkorn University press.
- Buranamanat, P. (1984). *Krabue lae kan raksa*. [Buffalo and treatment]. Bangkok: Thai Watthana Panich Printing House.
- Fueangfusakun, A. (2003). *Att alak*. [Identity]. Bangkok: National Research council of Thailand.
- Khao nai phra rat sam nak. (1912, December15). *Ratchakitchanubeksa*, 29, [Thai government gazette], 2101-2102.
- Mipradit, P. Kunwong, S. and Sa-ngiamsak, T. (2008). Risk Study on Buffalo Racing Festival in Chonburi Province. *The Public Health Journal of Burapha University*, 3 (2), 53-58. <https://journal.lib.buu.ac.th/index.php/health/article/view/8919>
- Phakdiphasuk, S. (2018). *Khwam samphan rawang phasa kap att lak lae naeothang kan nam ma sueksa phasa*. [The relationship between language and identity and approaches to studying Thai language]. Bangkok: Dissemination of academic work project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

- Phantha-ngam, P. (2009). Evaluation of the Buffalo Racing Project Case Study of Nong Phai Kaew Subdistrict Municipality, Nong Phai Kaew Subdistrict, Ban Bueng District, Chonburi Province. Factors Influencing the Decision to Study for a master's degree of Public Administration, General Administration Program, Graduate School of Public Administration, Burapha University.
- Phongkittiwiwun, S. (2018). Dynamics of cultural inheritance and reproduction of the buffalo racing festival in globalization age. *Academic Journal Phranakhon Rajabhat University*, 9(2), 45 – 59. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJPU/article/view/143478/116682>
- Prapheni wing khwai khong changwat Chon buri*. [Buffalo Racing Festival of Chonburi province]. (2020). (Brochure). Chonburi: Mueang Chonburi Municipality.
- Raksamani, K., Chunlawong, S. and Noinimit, S. (2007). *Saksi lae khwam ap-ai nai wannakam thai*, [Dignity and Shame in Thai Literature]. Bangkok: Mae kham phang chut.
- Research committee Chonburi Provincial Cultural Center Chonkanyanukoon School. (n.d.). *Prapheni thongthin changwat*. [Local traditions in Chonburi Province]. Chonburi: Saenyakon kan phim.
- Suepsa-nguan, S. (1989). *Ngan prapheni wing khwai changwat Chonburi*. [Buffalo Racing Festival of Chonburi province]. Chonburi: Kamonsin kan phim.

ภาคผนวก (Appendix)

รายชื่อประเพณีวิ่งควาย^๑ วันเดือนและชุมชนที่จัดประเพณีวิ่งควายใน พ.ศ.2565-2566

ในปี พ.ศ. 2565 จัดประเพณีวิ่งควายทั้งสิ้น 29 ครั้ง โดยลำดับที่ 4,5,6,8,9,10 เป็นประเพณีวิ่งควายคราดนา และลำดับที่ 12-28 เป็นประเพณีวิ่งควายในช่วงออกพรรษา

1	วันอาทิตย์ที่ 9 มกราคม	การแข่งขันวิ่งควายบก บ้านห้วยน้ำโจน (ครั้งที่ 20)
2	วันอาทิตย์ที่ 20 กุมภาพันธ์	การแข่งขันวิ่งควาย สนามห้วยน้ำโจน
3	วันอาทิตย์ที่ 13 มีนาคม	การแข่งขันวิ่งควาย หนองน้ำเขียว
4	วันอาทิตย์ที่ 10 เมษายน	การแข่งขันวิ่งควายคราดนา หนองน้ำเขียว
5	วันอาทิตย์ที่ 24 เมษายน	“งานประเพณีควายวิ่งคราด” บางนาง ครั้งที่ 1
6	วันอาทิตย์ที่ 22 พฤษภาคม	“โครงการจัดงานอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นวิ่งควายไทย” สำนักบก
7	วันอาทิตย์ที่ 5 มิถุนายน	งานวิ่งควายบก ต.หนองรี
8	วันอาทิตย์ที่ 26 มิถุนายน	“งานประเพณีท้องถิ่น คราดนา – ควายดี” นาป่า
9	วันอาทิตย์ที่ 24 กรกฎาคม	“ประเพณีแข่งควายคราด” มาบไผ่
10	วันอาทิตย์ที่ 31 กรกฎาคม	“โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี คราดนา-ควายดี” ท่าบุญมี
11	วันอาทิตย์ที่ 4 กันยายน	“การแข่งขันวิ่งควายบก “บ้านหัวโกรกคัพ” ครั้งที่ 3
12	วันอาทิตย์ที่ 9 ตุลาคม	“งานประเพณีวิ่งควาย” จังหวัดชลบุรี ครั้งที่ 151 (วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11)
13	วันจันทร์ที่ 10 ตุลาคม	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองบอนแดง (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11)
14	วันอังคารที่ 11 ตุลาคม	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองเงิน (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11)
15		“งานประเพณีวิ่งควายและการละเล่นพื้นบ้านสืบสาน วัฒนธรรมไทย”ปลวกแดง จ.ระยอง
16	วันพุธที่ 12 ตุลาคม (วันแรม 2 ค่ำ เดือน 11)	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองยาง

^๑ ผู้วิจัยใช้ชื่อประเพณี/การแข่งขันตามที่ประกาศในโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การจัดงาน

17 วันพฤหัสบดีที่ 13 ตุลาคม
(วันแรม 3 ค่ำ เดือน 11)
-วันศุกร์ที่ 14 ตุลาคม
18 วันเสาร์ที่ 15 ตุลาคม
(วันแรม 5 ค่ำ เดือน 11)
19 วันอาทิตย์ที่ 16 ตุลาคม
20
21 วันจันทร์ที่ 17 ตุลาคม
22 วันพุธที่ 19 ตุลาคม
(วันแรม 9 ค่ำ เดือน 11)
23 วันพฤหัสบดีที่ 20 ตุลาคม
24 วันเสาร์ที่ 22 – อาทิตย์ที่ 23 ตุลาคม
25 วันอังคารที่ 25 ตุลาคม
(วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12)
26 วันเสาร์ที่ 29 ตุลาคม
27 วันอาทิตย์ 30 ตุลาคม
28 วันอังคารที่ 8 พฤศจิกายน
29 วันจันทร์ที่ 12 ธันวาคม | “งานประเพณีวิ่งควายหัวกุญแจ ครั้งที่ 89”

ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองใหญ่
ประเพณีวิ่งควาย ตลาดบ้านบึง
(วันอาทิตย์หลังออกพรรษา)
“งานประเพณีวิ่งควายตำบลปายุบโน” ครั้งที่ 53 จ.ระยอง
(วันแรม 6 ค่ำ เดือน 11)
“ประเพณีวิ่งควายบ้านคลองพลู”

ประเพณีวิ่งควาย ตลาดคลองตะเคียน
ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองไผ่แก้ว
งานประเพณีวิ่งควาย ตลาดทุ่งเหียง
งานประเพณีวิ่งควาย ตลาดบ่อทอง ครั้งที่ 55

ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองซาก
ประเพณีวิ่งควาย ตลาดชุมแสง
“งานประเพณีวิ่งควายและงานสืบสานประเพณีลอยกระทง
ประจำปีตำบลเกษตรสุวรรณ” ครั้งที่ 22
การแข่งขันวิ่งควายบก บ้านก้านันสุวิทย์ คูศรี ต.หนองบอนแดง |
|---|---|

ในปี พ.ศ. 2566 จัดประเพณีวิ่งควายทั้งสิ้น 37 ครั้ง โดยลำดับที่ 3-7 เป็นประเพณีวิ่งควายคราดนา และลำดับที่ 12-37 เป็นประเพณีวิ่งควายในช่วงออกพรรษา

1 วันอาทิตย์ที่ 12 มีนาคม
2 วันเสาร์ที่ 1 พฤษภาคม
3 วันอาทิตย์ที่ 4 มิถุนายน
4 วันอาทิตย์ที่ 18 มิถุนายน | “แข่งขันควายเร็ว” หนองพะยอม
การแข่งขันวิ่งควาย หนองหงส์
“ประเพณีวิ่งควายคราด” มาบไผ่
ประเพณีวิ่งควายคราดนา สำนักบก |
|---|---|

5	วันอาทิตย์ที่ 2 กรกฎาคม	ประเพณีวิ่งควายคราดนา หนองน้ำเขียว ครั้งที่ 10
6	วันอาทิตย์ที่ 23 กรกฎาคม	“ประเพณีวิ่งควายคราดนา” ทำบุญมี
7	วันอาทิตย์ที่ 6 สิงหาคม	“งานโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (คราดนา-ควายดี)” นาป่า
8	วันอาทิตย์ที่ 20 สิงหาคม	“การแข่งขันวิ่งควายบก “บ้านหัวโกรกคัพ”” ครั้งที่ 4
9	วันอาทิตย์ที่ 24 กันยายน	“การแข่งขันวิ่งควาย บ้านหัวสะพาน” ครั้งที่ 2
10	วันอาทิตย์ที่ 1 ตุลาคม	“การแข่งขันวิ่งควายบก” สำนักรบ
11	วันอาทิตย์ที่ 15 ตุลาคม	ประเพณีวิ่งควายบก (การแข่งขันควายเร็ว) หนองน้ำเขียว ครั้งที่ 21
12	วันเสาร์ที่ 28 ตุลาคม
(วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11)	ประเพณีวิ่งควายชลบุรี ครั้งที่ 152
13	วันอาทิตย์ที่ 29 ตุลาคม
(วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11)	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองบอนแดง
14		ประเพณีวิ่งควาย ตลาดเฉลิมลาภ
15		ประเพณีวิ่งควายบ้านสุรศักดิ์
16	วันจันทร์ที่ 30 ตุลาคม
(วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11)	“ประเพณีวิ่งควาย บ้านหนองเงิน”
17		“งานวันออกพรรษา ประเพณีวิ่งควาย” ต.ปลวกแดง จ.ระยอง
18		“ประเพณีวิ่งควาย ต.พลวงทอง” ครั้งที่ 25
19	วันอังคารที่ 31 ตุลาคม
(วันแรม 2 ค่ำ เดือน 11)	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองยาง
20	วันพุธที่ 1 พฤศจิกายน
(วันแรม 3 ค่ำ เดือน 11)	“งานประเพณีวิ่งควายหัวกุญแจ ครั้งที่ 89”
(บางป้ายใช้คำว่า “ครั้งที่ 90)
21	วันพฤหัสบดีที่ 2 พฤศจิกายน
(วันแรม 4 ค่ำ เดือน 11)	“ประเพณีวิ่งควาย บ้านหนองเสือช้าง”
22	วันศุกร์ที่ 3 พฤศจิกายน
(วันแรม 5 ค่ำ เดือน 11)	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดหนองใหญ่
23	วันเสาร์ที่ 4 พฤศจิกายน
(วันแรม 6 ค่ำ เดือน 11)	“ประเพณีวิ่งควาย ตำบลป่ายุบโน” ครั้งที่ 54 จ.ระยอง

24	วันอาทิตย์ที่ 5 พฤศจิกายน
(วันอาทิตย์หลังจากออกพรรษา)	“งานประเพณีวิ่งควายเทศบาลเมืองบ้านบึง”
25		ประเพณีวิ่งควาย ตลาดตาลดำ
26		“ประเพณีวิ่งควายบ้านคลองพลู”
27	วันจันทร์ที่ 6 พฤศจิกายน
(วันแรม 8 ค่ำ เดือน 11)	“งานประเพณีวิ่งควายตลาดป่ายุบ”
28	วันอังคารที่ 7 พฤศจิกายน
(วันแรม 9 ค่ำ เดือน 11)	“ประเพณีวิ่งควายบ้านคลองตะเคียน”
29	วันศุกร์ที่ 10 พฤศจิกายน	ประเพณีวิ่งควายตลาดหนองไผ่แก้ว
30	วันอาทิตย์ที่ 12 พฤศจิกายน	“งานประเพณีวิ่งควาย” ตลาดทุ่งเหียง ต.หมอนนาง
31		“งานประเพณีวิ่งควาย บ้านหนองซาก”
32		“งานเดินควายป่าแดง” ต.หนองอิรุณ
33	วันจันทร์ที่ 13 พฤศจิกายน
(วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12)	“ประเพณีวิ่งควายบ่อทอง” ครั้งที่ 56
34	วันเสาร์ที่ 18 พฤศจิกายน	“โครงการสืบสานประเพณีวิ่งควายและอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน”
ต.หนองไผ่แก้ว
35	วันอาทิตย์ที่ 19 พฤศจิกายน	ประเพณีวิ่งควาย ตลาดชุมแสง (ครั้งที่ 43) จ.ระยอง
36	วันเสาร์ที่ 25 พฤศจิกายน	“งานสืบสานประเพณีวิ่งควายบ้านธรรมรัตน์โน-
บ้านอ่างหิน” อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา
37	วันจันทร์ที่ 27 พฤศจิกายน
(วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12)	“งานประเพณีวิ่งควาย ตำบลเกษตรสุวรรณ”
ตลาดธรรมรัตน์นอก อ.บ่อทอง